

Plewczyński, Marek

"Polskie tłumaczenia europejskiej literatury wojskowej dokonane w XVI-XVIII wieku", Tadeusz Marian Nowak, Warszawa 2000 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 46/2, 187-189

2001

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pokusa wyalienowania się, stworzenia „państwa w państwie“ jest bardzo duża. Model taki funkcjonował w monarchii habsburskiej oraz w cesarstwie niemieckim. Jednak Uniwersytet Jagielloński różnił się od innych uczelni swoją rolą, znaczeniem dla mieszkańców trzech zaborów. W niepodległej Polsce potrzeby i obowiązki uległy zmianie, lecz nie zanikły. Nowe czasy i własne państwo stwarzały nowe, wyższe wymagania. Uniwersytet zdawał egzamin wobec ojczyzny i światowego życia naukowego. Końcowe rozdziały opowiadają o służbie pełnionej przez UJ, o sposobach sprostania tak trudnym zadaniom.

Reasumując, należy stwierdzić, iż czytając książkę Juliana Dybca podążamy trzema ścieżkami. Pozwala nam ona obserwować ludzi tworzących wspólnotę akademicką – profesorów, studentów, zespoły pracowników. Są oni nam bardzo bliscy, niektórzy odeszli stosunkowo niedawno. Ich duch, jak twierdzi autor, przenika naszą codzienność. Badamy również podstawy materialne i prawne owej rzeczywistości, odkrywając jej związki z teraźniejszością. Trzeci ślad prowadzi w głąb Polski i w świat. Odtwarza wszelkie osiągnięcia i laury zdobyte poza granicami kraju. Dokumentuje wielką pracę i poświęcenie ofiarowane polskiej administracji, szkolnictwu, służbie zdrowia. Wielce pomocne są w tej wędrówce tabele i zestawienia zamieszczone w tekście oraz indeksy. Należy mieć nadzieję, iż powstaną wkrótce opracowania dziejów innych uczelni polskich oraz że ich autorzy sięgną po metody badawcze i sposoby konstrukcji zaprezentowane przez Juliana Dybca.

Ewelina Tylińska
(Warszawa)

Tadeusz Marian Nowak : *Polskie tłumaczenia europejskiej literatury wojskowej dokonane w XVI–XVIII wieku*. Warszawa 2000 Wydawnictwo Retro-Art, 184 ss.

Profesor Tadeusz Marian Nowak jest wybitnym znawcą historii wojskowości, w tym również historii staropolskiego piśmiennictwa wojskowego. Jego obfity dorobek naukowy w tym zakresie ogłoszony został w wielu artykułach naukowych (zamieszczonych głównie w „Studiach i Materiałach do Historii Wojskowości“) i książkach (m.in. w obszernej pracy pt. *Cztery wieki polskiej książki technicznej (1450–1850)*, Warszawa 1961), a jego tłumaczenia europejskiej literatury wojskowej i publikacje obcych źródeł wniosły cenny wkład do nauki polskiej. Syntetycznym ujęciem badań Nowaka na tym ostatnim polu jest jego praca *Polskie tłumaczenia europejskiej literatury wojskowej dokonane w XVI–XVIII wieku*. Uznać ją można za opracowanie nowatorskie w dotychczasowej literaturze naukowej. W pracach dotyczących rozwoju polskiego piśmiennictwa

wojskowego nie uwzględniano bowiem roli tłumaczeń literatury obcej. Zagadnienie to wiąże się z napływem do Polski zagranicznej literatury wojskowej w dawnych wiekach. Zjawisko przepływu informacji wojskowych do Polski miało zaś szczególne znaczenie, wskazywało na zagraniczne powiązania nie tylko wojskowości, ale i całej polskiej kultury. Stąd waga problemu, którym zajął się Nowak w swej pracy. Rozległa wiedza i doskonała znajomość języków obcych umożliwiła mu wywiązanie się z postawionego zadania.

Udanym i celowym pomysłem było wprowadzenie do pracy obszernego zakończenia, w którym po częściach analitycznych autor uporządkował w sposób syntetyczny przedstawione informacje. Dał w nim pełne odpowiedzi na cztery podstawowe pytania, które postawił we wstępie swej pracy: co i dla kogo tłumaczono oraz kto tłumaczył i kto publikował przekłady? Na uwagę zasługuje ustalenie znacznego udziału duchowieństwa wśród tłumaczy, przejścia w połowie XVIII w. przez Warszawę od Krakowa przodownictwa w wydaniach tłumaczeń oraz przewagi tłumaczeń podręczników dla szkół wojskowych w II połowie XVIII w. Warto zwrócić uwagę, że niewielkie zwyżki w tłumaczeniach pojawiały się w dekadach poprzedzających znaczniejsze konflikty zbrojne. Autor słusznie wskazał, że tłumaczenia obcojęzycznej literatury wojskowej na język polski umożliwiały „odbiór jej treści w sposób najpełniejszy i najszerszy“. Wydaje się bowiem, że mogły trafiać do szerszego kręgu kadry dowódczej, niż – ze względu na ceny książek i wykształcenie czytelników – obcojęzyczne pozycje znajdujące się w bibliotekach polskich XVI–XVIII w. Zdaniem recenzenta autor, stwierdzając że odbiorcami tłumaczeń do 1773 r. byli nauczyciele i uczniowie kolegów jezuickich i pijarskich, mógł postawić dalej idące hipotezy niezwykle ważne dla historyków wojskowości. Dotyczyć one mogły recepcji europejskiej literatury wojskowej w środowisku wojskowych praktyków. Z adresów poszczególnych tłumaczonych pozycji w XVI–XVIII w. wynika, że kierowano je przede wszystkim do żołnierzy. Ustalenia autora budzą też refleksję: czy w XVI w. przeważały wpływy włoskie, w XVII w. francuskie, a w XVIII w. niemieckie?

Nie są to oczywiście problemy będące tematem pracy, zresztą jest ona tematycznie wyczerpująca, bez braków merytorycznych. Imponuje liczba szczegółów dotyczących życiorysów autorów i tłumaczy ich prac. Autor omówił najpierw pozycje z czasów Odrodzenia i Baroku, a następnie tłumaczenia z okresu Oświecenia, na dwie części. Pierwsza obejmuje przekłady prac autorów starożytnych, a druga nowożytnych. Obszerne zakończenie zawiera podsumowanie całości rozważań. Układ chronologiczno-rzeczowy jest najszlachetniejszy w tego typu opracowaniach, a poszczególne rozdziały odznaczają się przejrzystością. Podkreślić należy wzorcową analizę historyczną, szerokie wykorzystanie bazy źródłowej i bibliograficznej, wreszcie niezwykle staranny aparat naukowy, na którym mogą się uczyć całe pokolenia akademickie. Pracę uzupełniają cenne załączniki (indeks nazwisk, nazw geograficznych, wykresy) ułatwiające korzystanie z jej treści.

Dzięki drobiazgowym i pracochłonnym badaniom prof. T.M. Nowaka powstała praca, do której sięgną nie tylko historycy wojskowości, ale i wszyscy, którym bliskie są dzieje kultury europejskiej.

Marek Plewczyński
(Warszawa)

Noty recenzyjne

Leszek B a r g : *Teodor Tomasz Weichardt, konsyliarz Jego Królewskiej Mości Stanisława Augusta, Akademii Rzymsko-Cesarzskiej towarzyszy*. Wrocław 1999. Volumed, 280 s., ind.

Książka poświęcona jest wybitnemu polskiemu osiemnastowiecznemu lekarzowi i literatowi – Teodorowi Tomaszowi Weichardtowi. Autor stara się przedstawić postać i osiągnięcia Weichardta na tle stanu ówczesnej nauki oraz przemian kulturalno – oświatowych XVIII w. Tak więc, omawiając studia Weichardta w Lipsku, autor charakteryzuje również historię i organizację Uniwersytetu Lipskiego oraz system nauczania, który tam wówczas obowiązywał. Opisując natomiast działalność Weichardta po powrocie do kraju, omawia także rozwój szkolnictwa medycznego w Polsce oraz stan medycyny polskiej w XVIII w. W aneksach do swojej pracy autor zamieścił łacińską wersję i polskie streszczenie rozprawy Weichardta *De plica polonica* z 1771 r., jego list do księcia Michała Poniatowskiego z 20 października 1783 r., polski poemat tego autora *Do mojej żony*, a także omówił dokładnie pracę Weichardta *Pamiętniki służące do objaśnienia dziejów panowania Stanisława Augusta, Króla Polskiego*. Uzupełnieniem książki jest dołączona do niej pełna bibliografia prac Weichardta, w której, oprócz dokładnego opisu bibliograficznego każdej pracy, zamieszczono fotokopię jej karty tytułowej oraz podano obecną lokalizację w bibliotekach polskich. Książka jest również zaopatrzona w streszczenie w języku niemieckim oraz w indeks nazwisk.

Bożogrobcy. Jerozolima, Miechów, Chorzów. Materiały z sesji naukowej 9 października 1999 r. Chorzów 2000. P.P.H.U. „Rococo“, Miejski Dom Kultury „Batory“ w Chorzowie, 127 s. il.

Książka jest zbiorem referatów wygłoszonych na sesji naukowej, która odbyła się 9 października 1999 r. w Miejskim Domu Kultury w Chorzowie. W artykule wstępnym Jacek K u r e k zaznaczył, że Chorzów rozpoczął swoją pisaną historię z chwilą, gdy w 1257 r. książę opolski Władysław nadał miechowski